

Eiríkur Jónsson
Halldóra Þorsteinsdóttir

Fjölmiðlaréttur

fons juris

FONS JURIS
REYKJAVÍK 2017

© Eiríkur Jónsson og Halldóra Þorsteinsdóttir
Fons Juris ehf. – Reykjavík – 2017
Bók þessa má ekki afrita með neinum hætti,
svo sem ljósmyndun, prentun, hljóðritun
eða á annan sambærilegan hátt,
að hluta eða í heild, án skriflegs leyfis
beggja höfunda og útgefanda.
ISBN 978-9935-24-255-6

*Rit þetta hefur staðist þær fræðilegu kröfur sem
gerðar eru samkvæmt ritrýnireglum útgefanda.*

Efnisyfirlit

<i>Formáli</i>	11
1. kafli Inngangur um fjölmiðlarétt	13
1.1 Inngangur	13
1.2 Þróunardrættir fjölmiðlaréttar	14
1.3 Hvert er viðfangsefni fjölmiðlaréttar?	18
1.4 Hvað er fjölmiðill?	19
1.5 Hlutverk fjölmiðla í nútímaþjóðfélagi	23
1.6 Almennt um tjáningarfrelsisvernd fjölmiðla	26
1.7 Áhrif Evrópusamstarfs á lagaumhverfi íslenskra fjölmiðla	27
1.8 Réttarheimildir á sviði fjölmiðlaréttar	29
1.8.1 Inngangur	29
1.8.2 Stjórnarskrá lýðveldisins Íslands nr. 33/1944	29
1.8.3 Lög um fjölmiðla nr. 38/2011	30
1.8.4 Lög um Ríkisútvarpið, fjölmiðil í almannabágu nr. 23/2013	33
1.8.5 Mannréttindasáttmáli Evrópu	33
1.8.6 Ákvæði almennra hegningarlaga nr. 19/1940	35
1.8.7 Ákvæði b-liðar 1. mgr. 26. gr. skaðabótalaga nr. 50/1993	36
1.8.8 Aðrir alþjóðasamningar sem Ísland er bundið af	37
1.8.9 Siðareglur blaðamanna	38
1.8.10 Aðrar réttarheimildir	39
1.9 Stjórnsýsla og stjórnskipulag á sviði fjölmiðlaréttar	39
1.9.1 Inngangur	39
1.9.2 Fjölmiðlanefnd	40
1.9.3 Reglur um skráningu, leyfi o.fl.	45
1.9.3.1 Inngangur	45
1.9.3.2 Leyfi til hljóð- og myndmiðlunar	46
1.9.3.3 Skráning annarra fjölmiðla en leyfisskyldra	48

1.9.3.4	Upplýsingar um leyfishafa og skráðar fjölmiðlaveitur á heimasíðu fjölmiðlanefndar	49
2. kafli	Fjölmiðlaréttur og stjórnarskráin	51
2.1	Inngangur	51
2.2	Tjáningarfrelsi samkvæmt 73. gr. stjórnarskrárinnar	52
2.2.1	Inngangur	52
2.2.2	Ákvæði 10. gr. MSE og aðrar alþjóðaskuldbindingar	57
2.2.3	Kennilegur grundvöllur tjáningarfrelsisins	60
2.2.4	Skoðanafrelsi og rétturinn til frjálstrar sannfæringar – 1. mgr.	67
2.2.5	Bann við ritskoðun og sambærilegum tálmunum á tjáningarfrelsi – 2. másl. 1. mgr.	68
2.2.5.1	Inngangur	68
2.2.5.2	Hvað er ritskoðun og aðrar sambærilegar tálmanir?	69
2.2.5.3	Leyfis- og skráningarskylda	71
2.2.5.4	Lögbann og haldlagning	73
2.2.5.5	Hver er þýðing ákvæðisins?	74
2.2.6	Tjáningarfrelsi – 1. másl. 2. mgr.	75
2.2.6.1	Inngangur	75
2.2.6.2	Inntak tjáningarfrelsisins	75
2.2.6.2.1	Réttur til tjáningar, miðlunar og viðtöku upplýsinga, óháð tjáningarformi	75
2.2.6.2.2	Efni og eðli tjáningar	77
2.2.6.2.3	Hverjir njóta verndar tjáningarfrelsis?	78
2.2.6.3	Takmarkanir á tjáningarfrelsi	79
2.2.6.3.1	Inngangur	79
2.2.6.3.2	Hvað felst í ábyrgð fyrir dómi?	79
2.2.6.3.3	Skilyrðið um lög	82
2.2.6.3.4	Skilyrðið um réttmæt markmið takmörkunar	83
2.2.6.3.5	Skilyrðið um að takmörkun sé nauðsynleg og samrýmist lýðræðishefðum	85
2.2.6.4	Nokkur afmörkuð svið tjáningarfrelsis	86
2.2.6.4.1	Inngangur	86
2.2.6.4.2	Tjáningarfrelsi fjölmiðla	87
2.2.6.4.3	Vernd stjórnmalalegrar tjáningar	90
2.2.6.4.4	Vernd viðskiptalegrar tjáningar	92
2.2.6.4.5	Staða hatursáróðurs	96
2.2.6.4.6	Vernd heimildarmanna	98
2.2.6.4.7	Jákvæðar skyldur ríkisins	100
2.2.6.4.8	Staða takmarkana á eignarhaldi fjölmiðla og eigendavaldi	106
2.2.6.4.9	Tjáningarfrelsi á Internetinu	108

2.3	Friðhelgi einkalífs samkvæmt 71. gr. stjórnarskrárinnar	110
2.3.1	Inngangur	110
2.3.2	Ákvæði 8. gr. MSE og aðrar alþjóðaskuldbindingar	113
2.3.3	Kennilegur grundvöllur friðhelgi einkalífs	115
2.3.4	Hvað felst í friðhelgi einkalífs samkvæmt 1. mgr. 71. gr.?	119
2.3.4.1	Inngangur	119
2.3.4.2	Persónuvernd	121
2.3.4.3	Friðhelgi einkalífs í þrengri merkingu	124
2.3.4.4	Æruvernd	126
2.3.4.5	Þagnarskylduvernd	129
2.3.5	Takmarkanir á friðhelgi einkalífs	134
2.4	Matið á mörkum tjáningarfrelsis og friðhelgi einkalífs	138
2.5	Önnur mannréttindaákvæði stjórnarskrárinnar	146
3.	kafli Réttindi og skyldur fjölmiðla	147
3.1	Inngangur	147
3.2	Ýmsar almennar skyldur fjölmiðlafólks	148
3.2.1	Skyldan til að miðla upplýsingum og ólíkum skoðunum	148
3.2.2	Hagsmunagæsla fyrir almenning	149
3.2.3	Krafan um vandaða könnun á fyrirliggjandi staðreyndum	151
3.3	Réttindi og skyldur fjölmiðlaveitna samkvæmt ákvæðum laga um fjölmiðla nr. 38/2011	153
3.3.1	Inngangur	153
3.3.2	Lýðræðislegar grundvallarreglur samkvæmt 26. gr.	153
3.3.2.1	Inngangur	153
3.3.2.2	Stefnuyfirlýsing um grundvallarreglur	154
3.3.2.3	Framkvæmd ákvæðisins fyrir gildistöku laganna	155
3.3.2.4	Beiting 26. gr. í framkvæmd fjölmiðlanefndar	157
3.3.2.5	Undantekningarákvæði 2. mgr. 26. gr.	159
3.3.3	Bann við hatursáróðri og hvatningu til refsiverðrar háttsemi	160
3.3.3.1	Inngangur um 27. gr.	160
3.3.3.2	Skilgreining á hatursáróðri	161
3.3.3.3	Ákvæði 233. gr. a almennra hegningarlaga nr. 19/1940	162
3.3.4	Vernd barna gegn skaðlegu efni	165
3.3.5	Ritstjórnarlegt sjálfstæði	172
3.3.6	Skyldan til að veita aðila rétt til andsvara	174
3.3.7	Tal og texti á íslensku	177
3.3.8	Skylda til auðkenningar	180
3.3.9	Skylda fjölmiðlamanna til að gæta nafnleyndar heimildarmanna	181
3.3.9.1	Inngangur	181

3.3.9.2	Reglur réttarfarslöggjafarinnar um nafnleynd heimildarmanna	182
3.3.9.2.1	Ákvæði 53. gr. laga um meðferð einkamála nr. 91/1991	182
3.3.9.2.2	Ákvæði 119. gr. laga um meðferð sakamála nr. 88/2008	183
3.3.9.2.3	Dómaframkvæmd íslenskra dómstóla um vernd heimildarmanna	185
3.3.9.3	Ákvæði 25. gr. laga um fjölmiðla nr. 38/2011	188
3.3.9.4	Dómaframkvæmd mannréttindadómstóls Evrópu um vernd heimildarmanna	190
3.3.10	Önnur ákvæði V. kafla laga um fjölmiðla nr. 38/2011	191
3.3.11	Reglur um eignarhald á fjölmiðlum	192
3.3.11.1	Inngangur	192
3.3.11.2	Umræður um samþjöppun eignarhalds fjölmiðla á vettvangi Evrópusamstarfs	193
3.3.11.3	Reglur um eignarhald í lögum um fjölmiðla nr. 38/2011	194
3.3.11.3.1	Inngangur	194
3.3.11.3.2	Ákvæði 62. gr. a fml.	194
3.3.11.3.3	Samrunaeftirlit samkvæmt 62. gr. b fml.	197
3.3.11.3.4	Tilkynningarskylda um eignarhald	199
3.3.12	Aðrar skyldur í lögum um fjölmiðla nr. 38/2011	200
3.4	Sérstakar skyldur Ríkisútvarpsins samkvæmt lögum nr. 23/2013	202
3.5	Siðareglur Blaðamannafélags Íslands	206
3.6	Réttur fjölmiðlafólks til aðgangs að gögnum og upplýsingum hjá hinu opinbera	209
3.6.1	Ákvæði upplýsingalaga nr. 140/2012	209
3.6.2	Ákvæði um þagnarskyldu	211
3.6.2.1	Inngangur	211
3.6.2.2	Þagnarskylda opinberra starfsmanna	212
3.6.2.3	Þagnarskylda annarra en opinberra starfsmanna	213
3.7	Fjölmiðlar og dómsmál	215
3.7.1	Aðgangur fjölmiðlafólks að réttarhöldum	215
3.7.2	Réttur fjölmiðlafólks til umfjöllunar um dómsmál	219
4. kafli	Ábyrgð á fjölmiðlaefni	220
4.1	Inngangur	220
4.2	Ábyrgðarreglur laga um fjölmiðla nr. 38/2011	221
4.2.1	Inngangur	221
4.2.2	Ábyrgð á hljóð- og myndefni	224
4.2.3	Ábyrgð á ritefni	229

4.3	Ábyrgðarreglur utan gildissviðs laga um fjölmiðla nr. 38/2011	235
4.3.1	Inngangur	235
4.3.2	Er lögjöfnun frá lögum um fjölmiðla nr. 38/2011 tæk?	235
4.3.3	Meginreglan um höfundarábyrgð	236
4.3.4	Vandkvæðin við leit að höfundinum	239
4.3.5	Hver ber ábyrgðina ef höfundur finnst ekki?	241
4.4	Nýleg dómaframkvæmd mannréttindadómstóls Evrópu um netmiðla	248
4.5	Samantekt og lokaorð	253
5. kafli	Ærumeiðingar og tengd einkalífsbrot	255
5.1	Inngangur	255
5.2	Hvað er æra?	257
5.3	Lagaákvæði til verndar æru og einkalífi	258
5.3.1	Inngangur	258
5.3.2	Ákvæði almennra hegningarlaga nr. 19/1940	258
5.3.2.1	Inngangur	258
5.3.2.2	Friðhelgi einkalífs í þrengri merkingu	258
5.3.2.2.1	Inngangur	258
5.3.2.2.2	Brot gegn bréfleynd	258
5.3.2.2.3	Einkamálefni opinberuð án nægilegra ástæðna	259
5.3.2.2.4	Brot gegn þagnarskyldu	261
5.3.2.2.5	Önnur ákvæði laganna	261
5.3.2.3	Æruvernd	262
5.3.2.3.1	Inngangur	262
5.3.2.3.2	Móðgun	262
5.3.2.3.3	Aðdróttun	263
5.3.2.3.4	Önnur ákvæði laganna	264
5.3.3	Ákvæði b-liðar 1. mgr. 26. gr. skaðabótalaga nr. 50/1993	266
5.3.4	Viðbrögð og úrræði vegna ærumeiðinga og tengdra einkalífsbrot	272
5.4	Þróun aðferðafræðinnar í meiðyrðamálum	278
5.5	Sjónarmið við mat á því hvort heimilt er að takmarka tjáningarfrelsi	280
5.5.1	Inngangur	280
5.5.2	Sannindi ummæla	281
5.5.2.1	Meginreglurnar – sönn ummæli varða ekki ábyrgð en ósannaðar ærumeiðingar varða ábyrgð	281
5.5.2.2	Aðgreining staðhæfinga um staðreyndir og gildisdóma	289
5.5.2.2.1	Inngangur	289
5.5.2.2.2	Afmörkunin í dómaframkvæmd mannréttindadómstóls Evrópu	291

5.5.2.2.1	Rúm skilgreining gildisdóma	291
5.5.2.2.2	Ummæli metin heildstætt	294
5.5.2.2.3	Vikið frá bókstaflegri merkingu ummæla	295
5.5.2.2.4	Þróun dómaframkvæmdarinnar	296
5.5.2.3	Afmörkunin í dómaframkvæmd hérlendis	299
5.5.2.4	Lágmarkskröfur til réttmætis gildisdóma	301
5.5.2.4.1	Inngangur	301
5.5.2.4.2	Krafan um að gildisdómar eigi sér einhverja stoð í fyrirbyggjandi staðreyndum	302
5.5.2.4.3	Krafan um að gildisdómar séu settir fram í góðri trú	304
5.5.2.4.4	Krafan um að gildisdómar séu ekki of móðgandi eða meiðandi	305
5.5.2.3	Góð trú	307
5.5.2.3.1	Inngangur	307
5.5.2.3.2	Góð trú í tilviki fjölmiðla	309
5.5.2.3.3	Góð trú í tilviki annarra en fjölmiðlamanna	314
5.5.2.3.4	Góð trú í íslenskum rétti	315
5.5.2.4	Leiðir sannleiksgildi ummæla alltaf til ábyrgðarleysis?	320
5.5.3	Rýmkað tjáningarfrelsi	322
5.5.3.1	Inngangur	322
5.5.3.2	Rýmkað tjáningarfrelsi í þjóðfélagssumræðu	322
5.5.3.3	Rýmkað tjáningarfrelsi í viðskiptalífínu	329
5.5.3.4	Rýmkað tjáningarfrelsi vegna réttargæslu	330
5.5.3.5	Önnur svið rýmkaðs tjáningarfrelsis	332
5.5.3.6	Leiðir hið rýmkaða tjáningarfrelsi alltaf til ábyrgðarleysis?	334
5.5.4	Útbreiðsla ummæla	337
5.5.4.1	Inngangur	337
5.5.4.2	Útbreiðsla af hálfu fjölmiðla	337
5.5.4.3	Útbreiðsla af hálfu annarra en blaðamanna	342
5.5.4.4	Útbreiðsla ummæla í íslenskum rétti	344
5.5.5	Orðhefnd (retorsio)	346
5.5.6	Önnur sjónarmið sem koma til álita	348
6. kafli	Viðskiptaboð og fjarkaup	352
6.1	Inngangur	352
6.2	Reglur laga nr. 38/2011 um viðskiptaboð og fjarkaup	353
6.2.1	Inngangur	353

6.2.2	Meginreglur 37. gr.	355
6.2.2.1	Inngangur	355
6.2.2.2	Skyldan til að auðkenna viðskiptaboð og aðgreina þau frá ritstjórnarefni	357
6.2.2.3	Dulin viðskiptaboð og tækni sem beint er að undirmeðvitundinni	358
6.2.2.4	Reglur um inntak viðskiptaboða og fjarkaupa	360
6.2.2.5	Bann við því að auglýsa áfenga drykki	363
6.2.2.5.1	Inngangur	363
6.2.2.5.2	Bann við áfengisauglýsingum samkvæmt 4. mgr. 37. gr.	363
6.2.2.5.3	Bann 20. gr. áfengislaga nr. 75/1998	365
6.2.2.5.4	Krafan um að færðar séu sönnur á fullyrðingar um óáfengar drykkjarvörur	369
6.2.2.6	Viðskiptaboð fyrir happdrættis- og veðmálastarfsemi	370
6.2.2.7	Viðskiptaboð fyrir tóbaksvörur	371
6.2.2.8	Viðskiptaboð fyrir lyfseðilskyld lyf	372
6.2.3	Vernd barna gegn ótilhlýðilegum viðskiptaboðum og fjarkaupum	372
6.2.4	Vöruinnsetning í hljóð- og myndefni samkvæmt 39. gr.	375
6.2.5	Sýndarauglýsingar í myndefni	378
6.2.6	Tímar fyrir auglýsingar og fjarkaupainnskot í hljóð- og myndefni	380
6.2.7	Kostun hljóð- og myndefnis	384
6.2.8	Fjölmiðlaþjónusta helguð auglýsingum, fjarkaupum og kynningu í eigin þágu og fjarkaupapættir	387
6.2.9	Krafan um að auglýsingar séu á íslensku	388
6.3	Reglur laga um eftirlit með viðskiptaháttum og markaðssetningu nr. 57/2005	389
6.3.1	Inngangur	389
6.3.2	Gildissvið laganna	389
6.3.3	Eftirlit samkvæmt lögnum	390
6.3.4	Bann við óréttmætum viðskiptaháttum	391
6.3.5	Aðgreinanleiki auglýsinga og upplýsingar sem þar eiga að koma fram	392
6.3.6	Fullyrðingar í auglýsingum þarf að vera hægt að sanna	394
6.3.7	Bann við villandi auglýsingum gagnvart neytendum	394
6.3.8	Bann við villandi auglýsingum sem bitna á keppinautum	395
6.3.9	Bann við ósanngjörnum auglýsingum	396
6.3.10	Auglýsingar um útsölu og tilboð	396
6.3.11	Skilyrði fyrir samanburðarauglýsingum	397
6.4	Samantekt og lokaorð	398

<i>Heimildaskrá</i>	400
<i>Lagaskrá</i>	408
<i>Skrá um dóma og úrlausnir stjórnvalda</i>	439
<i>Atriðisorðaskrá</i>	452
<i>Abstract</i>	459